

Dr. Sylë UKSHINI
(Prishtinë)

ISA BOLETINI SIPAS GAZETËS VJENEZE
“FREMDENBLATT” (1916)

Isa Boletini në këndvështrimin e shtypit austro-hungarez

Isa Boletini ishte një figurë prominente në lëvizjen shqiptare antixhonturke dhe i cili e kaloi një periudhë të shkurtër duke i shërbyer me besnikëri dhe përkushtim udhëheqësit më të lartë të Perandorisë Osmane, sulltan Abdyl Hamitit, një fakt që historiografia shqiptare nuk e evidenton fare ose edhe kur e bënë, e kalon sipërfaqësisht. Ky shkrim nuk ka për qëllim të jetë një tematizim gjithëpërfshirës i jetës së Isa Boletinit, por një pikëvështrim analitik i shtypit austro-hungarez për këtë figurë historike shqiptare Isa Boletini, e cila u bë kyçe në luftërat kundër pushtetit të xhonturqve në Vilajetin e Kosovës dhe i Kryengritjes së madhe shqiptare të vitit 1912. Pikënisja e ngritjes së tij në skenën politike në fillim të shekullit XX, atëherë kur Perandoria Osmane, e cila po shkonte nga një humbje në tjetrën, u detyrua nga Fuqitë e Mëdha të pranonte

hapjen e Konsullatës ruse, më 1902¹, dhe austro-hungareze më 1903 në Mitrovicë. Pas kësaj ngjarje, Isa Boletini nisi karrierën e tij në Gardën Personale të Sulltanit në Stamboll, ndërkaq në historiografinë shqiptare thuhet se ishte i interesuar nga pushteti osman.

Figura e Isait lidhet me kontekstin e shtetit osman, fillimin e Shqipërisë evropiane dhe Luftën e Parë Botërore. Këtu synojmë të bëjmë një interpretim që shkon përtej qasjes dhe interpretimit tradicional etnokombëtar, por vetëm të pasqyrojmë portretizimin që asokohe i bëri shtypi i atëhershëm austro-hungarez. Nëse lexohet me kujdes edhe artikulli i gazetës “Fremdenblatt”², atëherë e kuptojmë se intencë permanente e Isa Boletinit në rend të parë ishte siguri i pushtetit të tij përmes gëzimit të përkrahjes së të gjitha etnive që jetonin në Vilajetin e Kosovës apo në rajonin e Mitrovicës, duke u shpërfaqur para autoriteteve të shtetit osman si figurë e rëndësishme për regionin dhe jo si udhëheqës shqiptar që kishte ndonjë vizion të qartë për bërjen e shtetit shqiptar, të paktën derisa nuk u shpërbë Perandoria Osmane. Sulltan Abdyl Hamitit, i cili duket se ishte më meritori për rritjen e influencën e Isait në Kosovë, dhe veçanërisht në rajonin e Mitrovicës dhe më gjerë. Po ashtu, nuk mund të absorbohet dhe as të riformulohet rëndësia e veprimeve të Isa Boletinit jashtë kontekstit në të cilën ai jetonte, e që ndryshonte vazhdimisht,

¹ Lidhur me hapjen e Ambasadës ruse në Mitrovicë dhe revoltën shqiptare, gazeta gjermane “Lokale Anzeiger”, më 3 prill 1903, në artikullin me titull “Puçi i shqiptarëve në Mitrovicë”, mes tjerash shkruante se: “situata në Kosovë është jashtëzakonisht e tensionuar, në radhë të parë për shkak të revoltës shqiptare. Sulmi në Mitrovicë dhe plagosja e konsullit rus Shçeribin dhe Kryengritja e Përgjithshme shqiptare kanë shkaktuar pakënaqësi të madhe të përfaqësuesit rus në Stamboll, i cili i fajësoi autoritet osmane se nuk kanë arritur të parandalojnë këtë kryengritje. Nëse edhe më tej organet osmane nuk i përmbushin detyrimet e tyre, atëherë paralajmëronte ndërhyrjen e drejtpërdrejt të Rusisë me anën e forcës. Shih: “Der albanesen Putsch”, Berliner Lokal Anzeiger, 3. 4. 1903.

² “Isa Boletini”, Fremdenblatt, 16. 1. 1916.

sidomos në cepin më të skajshëm të Perandorisë Osmane, por që përfshinte edhe një pjesë të shtetit të Serbisë, me të cilin asokohe normalisht bëheshin këmbime tregtare që nga ushqimi dhe deri te armët. Në fakt Isa Boletini u dallua për këtë shkak të aftësisë së tij për të shfrytëzuar faktin se jetonte buzë kufirit që ndante Kosovën otomane nga Serbia e sotme, e cila ishte në ekspansion permanent drejt viseve etnike shqiptare që nga vitet 1867-1877. Kjo rrethanë, dhe veçanërisht ndërhyrja e interesave të shtetit osman, austro-hungarez dhe rus në rajonin e Ballkanin, që kulmoi pastaj më 1902 dhe 1903 në formën e pranisë diplomatike përmes hapjes së konsullatave ruse dhe austro-hungareze m'u në qytetin e Mitrovicë, determinoi famën, fuqinë më pas edhe shtimin e pasurisë së Isa Boletinit.

Në përgjithësi transformimi i qëndrimit mosbesues i Isait ndaj depërtimit austro-hungarez, që përcaktohej nga lidhja e tij e fortë me sulltan Abdyl Hamitin dhe nga intrigat e politikës serbe, nga momenti i shpërthimit të luftërave ballkanike, tetor 1912, karakterizohet si shumë miqësore kundrejt Vjenës. Pikërisht, për këtë fakt edhe qarqet diplomatike llogarisnin vazhdimisht në Isanë në çështjen e Kosovës³, por kur erdhi momenti ndodhi fundi i tij i pritur. Në fakt, të gjitha këto momente historike janë gërshetuar mirë në portretizimin analitik që i bënë figurës së Isa Boletinit gazeta e njohur vjeneze “Fremdenblatt”, vetëm pak ditë pasi ai të vritej në mënyrë tragjike në Podgoricë, në një kurth të organizuar nga forcat malazeze, të cilat i pamundësuan Isait bashkimin me trupat ushtarake austro-hungareze, të cilat atëbotë po perceptoheshin si çlirimtare përballë mizorive dhe krimeve që po bënin trupat e xhandarmërisë serbo-malazeze. Dhe atëherë kur po afronte momenti i rikthimit pas

³ Më gjerësisht shih dosjen e Isa Boletinit, e cila ndodhet në Arkivin Shtetëror të Vjenës, HHStA PA XXXVIII, Karton 386.

shumë viteve i Isait në Kosovë dhe në Mitrovicë, e rrëmbeu vdekja, bile jashtë betejës luftarake, ose siç do të shkruante gazeta “Fremdenblatt”: “Mënyra e vdekjes së tij është e panjohur. Isa që kishte qëndruar mbi dyqind herë në beteja lufte, shpirtin e tij nuk e la në fushën e betejës”⁴.

Portreti i heroit

Gazeta vjeneze “Fremdenblatt”, në janar 1916, sjellë një artikull analitik të titulluar “Isa Boletini”⁵, të cilit i bëhet një portretizim i Isa Boletinit, këtij prijësi shqiptar me rastin e vrasjes së tij të papritur në Cetinë nga trupat ushtarake malazeze. Artikulli fillon me disa informacione të përgjithshme mbi vrasjen e Isa Boletinit në Cetinë, pikërisht në kohën ku ushtritë austro-hungareze po depërtonin në kryeqendrën e këtij shteti të vogël ballkanik, aty ku deri atëherë ndodhej si i internuar prijësi i njohur kosovar. Natyrisht, ky artikull shpërfaq interesimin që kishte shteti austro-hungarez dhe shtypi i atjeshëm për veprimtarinë dhe me fatin e Isa Boletini, si prijës i njohur shqiptar, me të cilin Vjena zyrtare, sipas dokumenteve të Arkivit Shtetëror të Vjenës, kishte llogaritur se do t’i duhej në rast të depërtimit në Kosovë.

“Para pak kohe nga Mali i Zi erdhi lajmi se Isa Boletini, një besnik i austro-hungarezëve në Shqipëri, pasi në pushtimin e Shkodrës ai kishte rënë në duart e malazezve, kishte vdekur në Cetinë. Me atë ka vdekur një nga prijësit dhe udhëheqësit shqiptar, një luftëtar trim dhe shembull i besnikërisë së patundshme. Një njohëse e mirë e sulltanit, M. J. Frein von Godin, solli së fundi disa

⁴“Isa Boletini”, *Fremdenblatt*, 16. 1. 1916.

⁵*Po aty*.

të dhëna karakteristike për udhëheqësin e sapo vdekur, për të cilin më poshtë do të shkruajmë”⁶, konstaton gazeta “Fremdenblatt”.

Në vazhdim artikulli nënvizon se Isa Boletini ishte i lindur në rrethin e Mitrovicës, dhe ishte “rritur në mesin e trazirave, të cilat u bënë ferr” edhe për pushtetin xhonturk në Vilajetin e Kosovës dhe përtej tij në 40 viteve e fundit. “Ishte njeri rrezikues, trim dhe me iniciativë, veçanërisht kishte një cilësi për të ndikuar dhe për të fituar në rrethin e tij. Nuk qëndronte anash, por involvohej në konflikte: kundër serbëve dhe për shqiptarët, myslimanët e fisit të tij”, konstaton më tej artikulli. Duhet shtuar se ky artikull nuk është thjeshtë një portret stilizues, por një portretim i heroit mbi bazën e dokumenteve dhe të dhënave të verifikuara, prandaj shumë të dhëna të këtij artikulli përputhen me ato të dokumenteve arkivore që ndodhen në dosjen e tij në Arkivin Shtetëror të Vjenës.

Pa dyshim, Isa Boletini ishte i njohur deri në Stamboll për aftësinë dhe influencën që kishte në rrethin e tij. Prezenca e tij me bashkëluftëtarë ishte frymëzuese dhe vendimtare në çdo ndërmarrje ushtarake. Në këtë kontekst, “Fremdenblatt” në artikullin e saj konstaton: “Ai dëshmoi diçka të pazakonshme, Isa kishte gjithashtu aftësi të rralla për të vënë rend edhe në Shqipëri në mesin e trupave ushtarake. Me shpirtin e tij ai i frymëzonte njerëzit e tij, në mënyrë që ata të ishin plotësisht unik, të bashkuar me të (...). Kur ai dhe vartësit e tij sulmonin një fshat serb për të kërkuar hakmarrje për një padrejtësi, për t’i ndihmuar një shoku, kurrë nuk bëhej fjalë për 3 000 shqiptarë që kishin pushtuar fshatin, por banorët tmerroheshin kur njerëzit bërtisnin, “Isa Boletin është këtu!”, 2 000 njerëz ishin në përcjellje të Isait dhe nipave dhe djemve të tij - konstaton “Fremdenblatt”.

⁶*Po aty.*

Raportet me Abdyl Hamitin II

“Pasi u rrëzua Abdyl Hamiti, Isa Boletini tregoi besnikërinë e tij tradicionale shqiptare ndaj tij dhe se ishte i gatshëm ta mbronte me çdo çmim. Abdyl Hamiti u rrëzua përmes elementëve të përparuara shqiptare, të cilët në Kosovën Jugore i kishin bërë gjërat e përbashkëta, me shpresën se me një qeveri kushtetuese do të fitonin autonomi dhe mundësi zhvillimi të vërtetë të shqiptarëve dhe Shqipërisë. Atëbotë Shqipëria nuk paraqiste ende asgjë, gjithçka ishte nën sulltanin dhe zotërimin e tij të plotmëshirshëm. Pastaj xhonturqit bënë gabim, ia morën pasurinë Isait, të cilën ia kishte dhënë Abdyl Hamiti”⁷ - thekson mes tjerash artikulli i gazetës së njohur vjeneze “Fremdenblatt”.

Duke u ndalur rreth raporteve në mes xhonturqve dhe Isa Boletinit, në artikull theksohet se në vend që ai të bëhej i parrezikshëm, ashtu siç pritej, me konfiskimin e pronave të Isait, ndodhi e kundërta, ai dhe vartësit e tij nisën rezistencën kundër regjimit xhonturk. “Kështu Isa Boletini së bashku me Bajram Currin dhe Riza bej Gjakovën, një feudal i madh nga rajoni i Dukagjinit, ku xhonturqit dëshironin të eliminonin të drejtat feudale, filluan një kryengritje në krejt veriun dhe verilindjen e Shqipërisë. Asokohe ai kishte marrë edhe para serbe”, shkruan gazetë e lartpërmendur. “Në ndërkohë, shkruan “Fremdenblatt”, inteligjencia shqiptare ishte thyer edhe me Turqit e Rinj, ata e kishin kuptuar se qeveria xhonturke, pavarësisht nga premtimet e saja të mëparshme, nuk ishte e prirur për përmbushjen e kërkesave kombëtare të shqiptarëve. Tani shtrohej pyetja se si të përfitoheshin Isa Boletini, Bajram Curri dhe Riza Bej Gjakova për idealet kombëtare, që përkrahësit e tyre të fitojnë një ndërgjegjësim për kryengritjen shqiptare”.

⁷*Po aty.*

Më tej gazeta sjellë një fakt interesant për periudhën e qëndrimit të Isa Boletinit në Mal të Zi, në kohën kur ai ishte në luftë me regjimin xhonturk. “Kur Isa Boletini qëndroi në Mal të Zi gjatë Kryengritjes së madhe më 1910, për të fituar mbështetjen e malazezëve, atë e vizitoi atje, në emër të Komitetit të Fshehtë Shqiptar, i urti dhe i mprehti Hasan bej Prishtina, i cili ishte i zgjuar dhe trim si Isai. Hasani ia doli që ta përfitonte atë për të mirën e çështjes kombëtare shqiptare. Pra, kështu erdhi te kryengritjet e Isait dhe të Bajram Currit, të cilat u zgjeruan gjithnjë e më shumë në vitet vijuese. Bejlerët e fuqishëm shqiptarë në Kostandinopojë, si dhe emigrantët shqiptarë nga pjesë të tjera të botës, e mbështetnin lëvizjen me sakrifica më të mëdha financiare”⁸.

Lufta Ballkanike

Në kohën kur po afrohej shpërthimi i Luftës Ballkanike, e cila ishte projektuar nga një koalicion ballkanik, prapa të cilit qëndronte Rusia, shqiptarët e kuptuan se duheshin organizuar nën armë për ta mbrojtur vendin e tyre. Mirëpo, Perandoria Osmane, e cila tani nuk ishte në gjendje të mbronte vetveten, i mashtroi shqiptarët dhe nuk përmbushi asnjërën nga kërkesat e tyre të formulara brenda “14 pikave të Hasan Prishtinës”. Prandaj, shpërthimi i Luftës së Parë Ballkanike i gjeti shqiptarët të papërgatitur në aspektin ushtarak, të paarmatosur. “Kur filloi lufta ballkanike, edhe Isa, nga Komiteti Qendror Shqiptar e kuptoi shpejt kërcënimin e një pushtimi të Shqipërisë nga serbët dhe malazezët, dhe ai telegrafoi Kostandinopojë për armë dhe municion, dhe do të ishte i gatshëm deri në ardhjen e trupave të rregullta, me 10 000 trupa të mbronte territorin kundër depërtimit të ushtrive serbe dhe malazeze. Për

⁸*Po aty.*

fatkeqësinë e saj qeveria nuk i besonte atij, dhe nuk i dërgoi armët e nevojshme. Dhe më pastaj, Isa së bashku me qindra bashkëluftëtarë të tij, pas një lufte të shkurtër u detyrua të largohej për në Shqipërinë Perëndimore”, shkruan gazeta “Fremdenblatt”.

Më tej, gazeta vazhdon: “Kjo ishte koha kur pas humbjes së turqve në Luftën Ballkanike, Ismail Qemal Vlora ngriti flamurin shqiptar dhe shpalli Pavarësinë e Shqipërisë në Vlorë. Në rrugën për në Vlorë Ismail Qemali u takua me Isa Boletini në Durrës. Isa u bashkua me të. Në Asamblenë Kombëtare ai mori një fjalë dhe deklaroi se do jetë bashkudhëheqës në luftën e pritshme për liri. Por, që nga ajo ditë në zemër ai ishte shumë i pakënaqur, për shkak se as ai dhe as vartësit e tij besnikë nuk ishin në gjendje për t’u përballur me dhembjen e një “Shqipërie pa Kosovën” dhe e ndjenin veten të syrgjynosur gjithmonë”.

Raportet me Wilhelm Wied-in

Në këtë shkrim të gazetës “Fremdenblatt” nuk mbetet pa u trajtuar edhe periudha e qëndrimit të Isait përkrah princi gjerman Wilhelm Wied (mars 1914), i cili kishte ardhur në Shqipëri me mandatin e Fuqive të Mëdha për të vënë themelet e shtetit shqiptar në një periudhë të paqëndrueshme përbrenda dhe të kërcënuar nga jashtë. “Kur princi Wilhelm Wied erdhi në Shqipëri dhe kundër tij shpërthyen trazira, Isa Boletini iu bashkua luftës kundër kryengritësve (proosman, shën. S.U.) as ditën e as natën nuk e lëshoi armën nga krahu i tij. Po ashtu, në llogore ruante dhe inkurajonte njerëzit e tij që të vazhdonin qëndresën kundër kryengritësve. Gjithmonë kishte shpresa, gjithmonë kishte besim tek ata, dhe kjo dihej. Kur atë e ruante nipi i tij Tafili, tek i cili kishte besim, atëherë ai i sigurt mund të shkonte për çlodhje”, konstaton “Fremdenblatt”.

Duke u ndalur rreth situatës së krijuar në Shqipëri pas shpërthimit të rebelimit të lëvizjes islamiste proturke në krye me Haxhi Qamilin, e cila ishte e nxituar nga rrethet xhonturke dhe shtetet ballkanike, të cilat dëshironin që situatën e paqëndrueshme në shtetin shqiptar ta shfrytëzonin për të realizuar pretendimet territoriale, të cilat nuk kishin arritur t’i maksimalizonin në Konferencën e Londrës. Gazeta “Fremdenblatt”, konstaton se princi Wilhelm Wied i thirrri shërbëtorët e tij për t’u konsultuar me ta lidhur me gjendjen e vështirë. Në këtë situatë u ngrit Isa dhe tha: “Unë Sulltanit, Zotriut tim, i kam qëndruar besnik. Tani që unë e di se ai më kurrë nuk mund të kthehet, të kam dhënë ty fjalën time të nderit. Dhe unë nuk tërhiqem prapa, për sa kohë që t’i qëndron mes nesh, ne do të luftojmë për Ju dhe askush juve nuk ua dëshiron të keqen, askush nuk mund t’u afrohen juve, përveç mbi trupin tim dhe mbi farefisin tim të vdekur”, shkruan “Fremdenblatt” duke shtuar se “atëbotë asnjë zemër nuk mbet pa lëvizur nga fjalët Isës”.

Shpresa për çlirimin e Kosovës

Në vazhdim të artikullit, gazeta “Fremdenblatt” përshkruan disa nga tiparet dhe vetitë e veçanta të Isa Boletinit, duke veçuar aftësitë goditëse me armë dhe si për ironi të historinë për të treguar mospërmbyshjen e Isait për ta parë edhe një herë Kosovën dhe Mitrovicën e tij të çliruar prej serbëve. “Çfarë mund të thuhet më shumë për Isa Boletinin? Një buzë e tij nuk kaloi kurrë as një pikë e alkoolit? Se fjala e tij ishte e saktë, e fuqishme, dhe plotësisht e ngrohtë? Se ai ishte në gjendje për të goditur vezën me një armë në njëqind metra dhe armiq të edhe më mirë i godiste me të shtënë e parë në 1 000 metra larg? Se ai mund të ulej në gjysmën e natës në tavolinë pa ngrënë pothuajse asgjë, pa fol pothuajse asgjë, dhe se

asnjë sekondë nuk mund harrohej nga miqtë e ftuar se Isa ishte i pranishëm? Se ai nuk e dinte se çfarë është një gënjeshtër dhe se ishte i matur, si asnjë tjetër? - shkruan “Fremdenblatt”. Duke u ndalur në rrethanat e krijuara pas shpërthimit të Luftës së Parë Botërore, gazeta thekson, se: “Nga ky moment Isa Boletini ishte ndryshe. Ai e kishte kuptuar se tani ose kurrë Mitrovica dhe tërë Kosova do të çlirohen nga serbët. Dhe tani ai qëndronte ulur me duart e tij të lidhura në Durrës, dhe nuk mund të thyente fjalën e dhënë princit, prandaj u desh të qëndronte aty. Atë kjo situatë e brente dhe e thyente plotësisht. Lutja e tij e vazhdueshme ishte: “Sikur Austria t’i mundte serbët, vetëm sikur ju të hyni në Mitrovicë, dhe sikur unë atëherë do të mund të ndihmojë Juve”!

“Kur Princi Wilhelm u largua nga Shqipëria, urdhëroi nga Italia që t’i sjellë sa më parë një anije në Shqipërinë e Veriut, në Shkodër, pranë grykëderdhjes së gjerë të Bujanës, për Isa Boletinin, Bajram Currin dhe njerëzit e tyre besnikë, sepse ata nuk bënë të bien në duart e kryengritësve, sepse ky do kishte me qenë një krim”. Por, gazeta konstaton se “Isa Boletini nga Shkodra shkoj në malet e Gjakovës, ku mbledhi disa qindra njerëz dhe sulmoi serbët, por u tradhtua nga një dezertor. Pasi forcat e tij të vogla u shkatërruan pothuajse në tërësi, ai u kthye në Shkodër dhe ra në duart e malazezve dhe më pas u vra”. “Por, mënyra e vdekjes së tij është e panjohur. Isa që kishte qëndruar mbi dyqind herë në beteja lufte, shpirtin e tij nuk e la në fushën e betejës”, duke shtuar plotë patetizëm, “tani Mitrovica është e jona, Fushë Kosova është e lirë, por Isa Boletini nuk e sheh më lirinë e Kosovës së tij të dashur”, përfundon artikulli i gazetës vjeneze “Fremdenblatt” për të bëmat e heroit kombëtar Isa Boletini.

⁹*Po aty.*

Dr. Sylë UKSHINI

SUMMARY

ISA BOLETINI ACCORDING TO THE VIENNESE NEWSPAPER 'FREMDENBLATT' (1916)

The paper treats the official stance of the Austro-Hungarian foreign policy, which portrays the figure and role of Isa Boletini with a high precision and an abundance of information that match the archival acts at the State Archives of Austria (HHStA Ministerium des Ausser Politisches Archiv). This shows that the author of the acts had acquired knowledge regarding Isa Boletini and his movement even after the Second World War. It needs to be stated once again that the imperial government in Vienna, considering the shift of opinion of Isa Boletini in regards to the Austro-Hungarian politics and his role during the reign of Wilhelm Wied, relied on Isa Boletini to achieve its plans throughout its expansion in the direction of Kosova, which would serve as a fortress against the Serbian installment. From the articles it becomes evident that Vienna was aware that Isa Boletini considered the former as a gateway to achieve its goals for the liberation of Kosova. However, Isa was murdered away from his home country, without having a chance to return once again in his tower in Boletin, with which occurrence Austro-Hungary lost a great ally.

